

ЗАХОДИ РАДЯНСЬКИХ СТРУКТУР З ЛІКВІДАЦІЇ НЕПИСЬМЕННОСТІ СЕРЕД ПОДІЛЬСЬКОГО СЕЛЯНСТВА В РОКИ НОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

В статті на основі опублікованих і неопублікованих джерел висвітлюється питання подолання неписьменності серед сільського населення Поділля в роки нової економічної політики, подано процес становлення та розвитку шкіл для неписьменних, розглянуто питання організації навчальної роботи, хід та результати проведення кампанії з ліквідації неписьменності на Поділлі.

Ключові слова: ліквідація неписьменності, товариство «Геть неписьменність!», освіта, школа, культурно-освітня діяльність.

Розвиток суспільства неможливий без його культурного відродження. Тому в роки незалежності України особливого значення набуває проблема вивчення культурно-освітнього життя, велика увага приділяється висвітленню питань, що стосуються освіти. Українська освіта наразі проходить непростий період. Невдалі зміни освітніх програм і форм навчання призводять до пошуку нових способів і засобів її реформування. У зв'язку з цим є потреба звернутися до історичного досвіду вирішення даних питань, особливо у період сміливих експериментів 20-х рр. ХХ ст., розкрити ті помилки, проблеми та шляхи їх вирішення більшовицькою владою, щоб допомогти віднайти правильний шлях у галузі реформування сучасної освіти. Однак до початку 90-х рр. освітні проблеми в роки нової економічної політики висвітлювалися досить однобічно. Однією з таких проблем є боротьба з неписьменністю, особливо у регіонах. Ліквідації неписьменності присвячено чимало праць українських істориків – В. Гололобова, Н. Кукси, В. Молоткіної [1]. Великий внесок у дослідження проблеми зробили історики-краєзнавці – С. Плахотнюк, В. Глухенький, А. Суrowsий [2]. Однак, незважаючи на певну кількість публікацій, багато питань залишається досі остаточно нез'ясованими. Наприклад, література містить суперечливі дані щодо стану письменності сільського населення, вирішення проблеми малописьменності, контролю партійних і радянських структур за ходом даної кампанії. Отже, метою нашої роботи є реконструкція процесу ліквідації неписьменності серед подільського селянства у 20-ті рр. ХХ ст., показ основних етапів її здійснення, окреслення загальних напрямків цієї політики у подільському селі та визначення рівня неписьменності сільської людності Поділля до і після проведення кампанії з ліквідації неписьменності.

Більшовики, які прийшли до влади, проголосили курс на соціалізм, невід'ємною частиною якого повинен був стати високий культурно-освітній рівень народу. Оскільки основою і показником розвитку культурно-освітнього рівня будь-якого народу є його загальна грамотність, одним із першочергових завдань на шляху культурного відродження радянської України стала ліквідація неписьменності. Це питання потребувало нагального вирішення, адже з 26 млн. населення, яке проживало в Радянській Україні, на 1920 рік лише 31,9% було письменним [3, 16].

Невтішною була картина у Подільській губернії. Станом на 1921 р. тут проживало 3 млн. 790 тис. чол. [4, 35]. З них неписьменними у віці від 18 до 35 років було майже півмільйона чоловік [5, 20]. Відсоток усього неписьменного населення сягав цифри 84,5, а серед жінок ця цифра становила 93,1 [6, 59]. Серед неписьменного населення основну масу становила біднота. Серед незаможників неписьменних нараховувалося 41%, малописьменних – 38,3%, разом – 79,5% [7, 367]. Таке становище було гальмом на шляху політичних та економічних перетворень, тому проблема ліквідації неписьменності ставала життєво необхідною. Про гостроту цієї проблеми свідчать численні постанови повітових та окружних з'їздів Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів, резолюції комнезамів, звіти повітових відділів народної освіти того часу. Так, наприклад, резолюція першого районного з'їзду комітетів незаможних селян Браїлівської, Межирівської і Овсянецької волостей Жмеринського повіту про соціалістичне будівництво, прийнята 3 квітня 1921 р., повідомляє, що, заслухавши доповідь про становище народної освіти тов. Качаровського, з'їзд ухвалив послати всіх дітей до школи, прослідкувати, щоб жодна дитина не залишилася поза школою, а також проводити

рішучу боротьбу з неписьменністю, сприяти розширенню позашкільної освіти шляхом заснування гуртків червоних просвітклубів [8, 15].

Спроби розпочати ліквідацію неписьменності в Україні робилися ще з 1917 р. та у роки громадянської війни. Так, у жовтні 1917 р. Нарком освіти А. Луначарський у зверненні до громадян визначив загальну стратегію діяльності у галузі освіти: «Дорослі теж захочуть врятуватися з принизливого стану людини, що не вміє читати і писати. Школа для дорослих повинна зайняти широке місце на загальному плані народної освіти» [9, 10]. Це питання порушувалося на I Всеросійському з'їзді з освіти у серпні 1918 р., а у грудні 1918 р. Наркомат освіти видав декрет «Про мобілізацію грамотних і організацію пропаганди радянського ладу» [10, 37]. На основі декрету було проведено перепис усього грамотного населення. У березні 1919 р. відбувся VIII з'їзд РКП(б), на якому встановлювалося, що «...для безграмотних повинні бути влаштовані періодичні читання в школах, приміщеннях волосного совдепу, хатах-читальнях та ін.» [11, 419], а на I Всеросійському з'їзді з позашкільної освіти було прийнято спеціальну резолюцію «Про ліквідацію неписьменності» і звернення до Наркомату освіти з проханням видати спеціальний декрет. Однак широкому розгортанню кампанії з ліквідації неписьменності завадили складна військово-політична ситуація, недостатність фінансів та матеріального забезпечення. Цілеспрямована діяльність у цьому напрямі розпочалася лише після публікації 21 травня 1921 р. декрету Раднаркому УСРР «Про боротьбу з неписьменністю», згідно з яким ліквідація неписьменності проголошувалася першочерговою справою державної ваги. Сама назва постанови свідчила, що акцент робився не на довготривалу, поступову, політично виважену роботу, а на силові методи. Загальне керівництво цією роботою покладалося на Головополітосвіту, у складі якої були створені Надзвичайна комісія з ліквідації неписьменності, а також численні добровільні товариства, які згодом об'єдналися у республіканське товариство «Геть неписьменність!» на чолі з головою ВУЦВК Г.І. Петровським. Згідно з декретом, все населення республіки віком від 8 до 50 років, яке не вміло читати і писати, було зобов'язане вчитися. Серед населення було проведено облік малописьменних та неписьменних. У роз'яснення постанови енергійно включилася партійно-радянська преса. У газетах створювалися спеціальні рубрики, розділи яких вміщували відповідні ленінські праці, постанови партії і уряду, матеріали про хід ліквідації неписьменності. На I Всеросійському з'їзді з ліквідації неписьменності, який відбувся у лютому 1922 р., було визначено термін навчання у мережі лікнепу: для неписьменних – 7 міс., для малописьменних – 6 міс., всього 6 – 8 год. занять на тиждень. Загалом формування системи управління ліквідацією неписьменності тривало з 1921 до 1924 р.

Відповідно постанові утворювалися і місцеві органи. На Поділлі були утворені Подільська губерньська, повітові і волосні (з 1923 р. – окружні і районні) комісії під назвою «грамчики», а також пункти ліквідації неписьменності (лікнепи). Через 4 роки після цієї постанови Подільський окружком КП(б)У ухвалив рішення про необхідність створення «сільграмчика» [12, 41]. В постанові було детально визначено склад даних комісій, до яких входили голова сільради, представник КНС, вчитель лікнепу, представники осередків КП(б)У, ЛКСМУ та жіночого делегатського збору. Їх завдання полягало у проведенні обліку неписьменних, відкритті нових шкіл і гуртків ліквідації неписьменності. Комісії також брали на облік вчителів, студентів, працівників культурно-освітніх установ, які могли долучитися до справи, відкривали курси-семінари для ліквідаторів неписьменності. Їм на допомогу на місцях видавалися букварі, методичний посібник «Порадник ліквідатору неписьменності», щомісячний часопис «Геть неписьменність!» Для організації шкіл та пунктів по ліквідації неписьменності органам народної освіти дозволялося використовувати приміщення народних будинків, політосвітніх закладів, радянських установ, клубів, приватних будинків, церков, синагог, каплиць тощо. Так, у селі Самчинці сількомнезам за допомогою Брацлавського райкомнезаму виселив ксьондза з його «теплого гніздечка» і відкрив у костьольному будинку школу для ліквідації неписьменності [13]. Пункти ліквідації неписьменності створювалися при трудшколах, сільбудах, хатах-читальнях, сільських комнезамах і навіть при яслах [14]. Були випадки, коли школи облаштовували у звичайних сільських хатах: «... вони були у хатках, примітивні школи були у таких хатах, десь у селах особливо, примітивно було у якійсь кімнаті, у когось була лишня кімната, займалися ...» [15]. Такі приміщення не опалювалися, а навчатися доводилося при свічках та лампадках.

Для залучення неписьменних до навчання держава і громадські організації застосовували методи заохочення, надаючи селянам, які відвідували пункти лікнепу, деякі пільги – право позачергового обслуговування їх державними млинами, часткова знижка при збиранні сільгосподатку, одержанні реманенту з прокатних пунктів, страхування майна на пільгових умовах, позачергове звернення до органів РАГСу при реєстрації актів громадського стану. Однак, крім заохочення, використовувалися і методи примусу. Частина районних органів видала постанови, які не дозволяли неписьменним брати шлюб. Щоб умовити неписьменних почати вчитися, проводилися різноманітні агітаційні заходи: організувалися бесіди, зачитувалися доповіді, вивішувалися відповідні плакати.

В умовах складного економічного становища країни, погіршеного голодом 1921–1922 рр., робота по ліквідації неписьменності здійснювалася зі значними труднощами. Набувши великого розмаху з початку 1921 р. уже до кінця року вона почала поступово затухати. Це було зумовлено рядом причин – необхідністю витрат основних фінансових фондів на відбудову народного господарства, боротьбу із наслідками голоду, нестачею коштів, приміщень, підручників та вчителів, низькою активністю населення, особливо на селі. У сільській місцевості ліквідація неписьменності мала здебільшого сезонний характер. Лікнепи працювали лише восени та взимку – до початку сільськогосподарських робіт. Це відображалось на результатах роботи, так як селяни за рік забували здобуті основи грамоти, бо їх «вчили кепсько й, можливо, що декого прийдеться вчити другий раз. Ці хиби можна було дещо виправдати: по-перше, невчасно розпочалось навчання в ліквідпунктах, по-друге, багато вчителів, що працювали в ліквідпунктах або зовсім не одержували зарплату, або лише частково. В такій ситуації, напевно, частково спрацював механізм: яка шана, така й подяка» [16]. Тому протягом 1922 – 1923 рр. мережа лікнепів по Україні зменшилася на 80%. На Поділлі маємо аналогічну картину. Наприклад, у січні 1922 р. Гайсинський повітовий відділ народної освіти повідомляв, що шкіл лікнепу на папері числиться 49, а фактично їх 23 [17, 12].

З 1923 р. справа ліквідації неписьменності починає набирати планового характеру у зв'язку з рішенням уряду завершити її до 10-х роковин Жовтневої революції. На сесії ВУЦВК у листопаді 1923 р. було встановлено 2 терміни «остаточної ліквідації неписьменності»: для членів сільрад, профспілок, комнезамів та допризовної молоді – до 1 травня 1925 р., для решти працездатного населення – до 7 листопада 1927 р. Місцеві органи розгорнули широку організаційну роботу. Так, Брацлавська районна безпартійна селянська конференція у своїй резолюції записала: «Заклик «геть неписьменність» нас не повинен покидати ні на хвилину і цей заклик ми повинні поширити по всіх кутках нашого району» [18, 21]. Гавришівська волосна безпартійна конференція у резолюції від 4 лютого 1923 р. записала: «Зламати байдуже ставлення власне й свого села щодо шкільних справ і стати в ряди борців на третьому фронті – на фронті ліквідації народної неписьменності та забобонів. Хто не візьме участі на цьому фронті народної освіти, – той дезертир і ворог Радянської влади» [19, 260]. При комсомольських клубах були утворені школи для неписьменних та оголошено конкурс на комсомольський осередок, який найкраще організує свою роботу по ліквідації неписьменності. За результатами конкурсу першу премію, твори Леніна, було присуджено Дмитрашівському сільському колгоспному осередку Піщанського району, який залучив до активної роботи у товаристві «Геть неписьменних» 120 чол. Під час місячника було зібрано 54 крб. у фонд лікнепу та створено 2 лікнепи, де навчалось 80 учнів. Другу премію, бібліотеку вартістю 20 крб., присудили Піщанському нацменосередку. Там було зібрано 115 крб. на потреби освіти, 4 комсомольці навчали 19 неписьменних, утворено 2 лікнепи, де навчалось 50 учнів. Третю премію, річну передплату на «Комсомольську правду» та журнал «Молодняк», завоював Колівський сільський осередок Тульчинського району. Четверта премія – річна передплата на газету «Комсомолец України» та журнал «Молодий більшовик» дісталася Тростянецькому осередкові [20, 183].

Змінилося не лише ставлення державних органів до ліквідації неписьменності, але значно розширилося розуміння її завдань і цілей. Якщо раніше йшлося тільки про необхідність навчити неписьменних читати, писати і рахувати, то тепер стояло завдання піднести їх загальний культурний і політичний рівень, тобто зробити активними учасниками соціалістичного будівництва, носіями тих ідеологічних постулатів, сповідували більшовики. В. Ленін зазначав, що «...поки у нас є в країні таке явище, як неписьменність, про політичну освіту важко говорити...» [21, 166]. За єдиною загальною програмою, прийнятою на пленумі

Всеукраїнської центральної надзвичайної комісії ліквідації неписьменності обов'язковими предметами для лікнепів стали читання, письмо, математика, політграмота, географія, природознавство та суспільствознавство. Відповідно, на курсах для неписьменних дорослих с. Івча Кожухівської волості крім грамоти, письма і арифметики викладалися правознавство, історія, географія і політграмота [22].

З 83 935 чол. неписьменних Поділля у лікнепах у цей час навчалося: з 1 січня до 1 квітня 1923 р. – 8 254 чол., з 1 жовтня до 1 грудня 1924 р. – 23 618 чол. У цілому це складало 31 872 чол. [23, 79]. Таким чином, до 1 травня 1925 р. залишалося навчити грамоті 52 063 чол., насправді ж по закінченню кампанії з ліквідації неписьменності було випущено тільки 40 063 чол., тобто 12 000 чол. залишилося неписьменними. Як зазначалося у зверненні Губвиконкому Поділля, Вінницької міської Ради та Надзвичайної комісії по ліквідації неписьменності «До всіх державних установ і громадських організацій, до всіх громадян Поділля», яке з'явилося у пресі 1 травня 1925 р., у наявності був недобір у кількості 12 тис. чол. Недобір пояснювався тим, що не всі суспільні організації брали відповідну участь у ліквідації неписьменності [24]. Однак причин насправді було значно більше. Серед них – недостатня кількість вчителів, низький рівень їх знань та вкрай жалюгідне матеріальне становище. Так, на одного вчителя припадало по 60 – 70 учнів, а заробітну плату вони не отримували по кілька місяців. 20 лютого 1925 р. на Вінницькій окружній нараді райліквідаторів відзначалося, що асигнування на навчання та господарські витрати ліквідпунктів затримуються [25, 29]. Більша частина ліквідаторів не володіла спеціальною методикою роботи з неписьменними. Станом на 1924 р. на Вінниччині із 1 542 вчителів-ліквідаторів спеціальні курси лікнепу закінчило лише 125 чол. [26, 21]. Ще однією причиною можна назвати нестачу підручників та посібників, особливо з новим політичним змістом. Перші такі абетки побачили світ у 1923–1924 рр., але російською мовою. Українською їх почали видавати тільки з 1926 р. [27, 265]. Для навчання використовувалися букварі «Червоний прапор», «Геть неписьменність», «Червона зброя», «Долай неграмотність», а також букварі для навчання національних меншин, що проживали на Поділлі, – польською та єврейською. Також використовувалися читанки «Хрестоматія класової боротьби», «Да здравствует труд», задачник М. Н. Масленикова, газети «Геть неписьменність», «Червоний край», «Радянське село» [28, 17]. Проблема забезпеченості навчальною літературою стояла вкрай гостро. IV Подільський губернський з'їзд Рад в січні 1924 р. вказував, що серйозною перешкодою для постачання книгами масових просвітницьких закладів є дорога ціна видань. З'їзд доручив Губвиконкому поставити перед центром питання здешевлення книги [29, 70]. Недостатнім було фінансування лікнепів. Якщо спочатку роботу по ліквідації неписьменності планувалося здійснювати виключно за рахунок держави, то у середині 1920-х рр. 93% усіх ліквідпунктів існувало на кошти місцевих бюджетів, яких постійно бракувало, 3,6% – на кошти профспілок, 1,8% – товариства «Геть неписьменність!», 1,6% – інших організацій [30, 58]. Відповідно на Поділлі ці цифри становили: місцевий бюджет – 89,2%, товариство «Геть неписьменність» – 3,4%, профспілки – 1,3%, кооперативні організації – 6,6%, підприємства – 1,0%, державний бюджет – 0,5%, інші організації – 4,0% [31, 337]. Отже, основна частина витрат була покладена безпосередньо на населення. А його ставлення до ліквідації неписьменності залишалося нестійким, в основному через низьку свідомість селянства. Влітку 1926 р. Вінницький окружком КП(б)У відзначав, що осередки товариства «Геть неписьменність» кількісно зростають, їх нараховується 38. Однак до цих цифр потрібно ставитися критично, оскільки товариства були лише на стадії формування і кількісні показники не завжди відображали якісний стан роботи по ліквідації неписьменності. Так, губернська надзвичайна комісія по лікнепу, вказуючи на недоліки у роботі товариств, зазначала, що активна робота ведеться тільки на папері [32, 21].

Справа ліквідації неписьменності не набрала характеру масової, систематичної громадсько-політичної роботи. В цілому до 1927 р. вона завершена не була, хоч основами грамоти оволоділа переважна більшість населення. Рівень письменності населення України становив 63,6%, однак для села ця цифра склала всього 38, 7% [33, 106]. Таким чином, незважаючи на всі труднощі і недоліки, робота по подоланню неписьменності мала позитивний характер і сприяла зростанню освіченості селян, багато з них навчилися читати, писати і рахувати. Подолавши безліч проблем – складного матеріального становища, відсутності приміщень, методичної та навчальної літератури, ідеологічних обмежень, освіта стала необхідною у житті кожного громадянина. Досягнення в галузі культурно-освітньої роботи в

роки НЕПу були значними, однак основоположними для неї стали пропаганда марксизму, орієнтація на будівництво комуністичного суспільства

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Гололобов В. М. Ліквідація неписьменності серед дорослого населення України у 20-х роках: Дис. канд. іст. наук: 07.00.01.//В. М. Гололобов // – Х., 1998. – 179 с.; Кукса Н.Г. Ліквідація неписьменності в українському селі першої половини 20-х рр. XX ст.//Н. Г.Кукса//Вісник Черкаського університету. Серія:Історичні науки – 2. – 2004. – Вип. 4. – С. 105 – 111; Молоткіна В. Ліквідація неписьменності в умовах непу// В. Молоткіна//Наукові записки з української історії: Збірник наукових статей: Переяслав-Хмельницький державний педагогічний інститут ім. Г.С. Сковороди. – К – Пер.-Хм., 1999. – Вип. VII. – С. 57 – 60.
2. Плахотнюк С. Д. Ліквідація неписьменності і малописьменності на Вінниччині в роки перших п'ятирічок //С. Д. Плахотнюк // Тези доповідей Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції. – Вінниця, 1985. – С. 9 – 10; Глухенький В. В. Подільське вчительство в 20-ті роки: Адаптація до нових історичних умов //В. В. Глухенький//Тези доповідей Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції. – Вінниця, 1991. – С. 25; Суровий А. Ф. Ліквідація неписьменності на Поділлі в 1920-х роках //А. Ф. Суровий //Наукові праці Кам'янець-Подільського університету ім. І. Огієнка. Історичні науки. – Кам.-Под., 2011. – Т. 21. – С. 436 – 448.
3. Народна освіта і культура в Українській РСР. Статистичний збірник. – К.: Статистика, 1973. – 316 с.
4. Бюлетень Вінницької округової інспектури народної освіти. – 1928. – № 3. – 67 с.
5. ДАВО. – Ф.Р. – 254, оп. 1, спр. 670.
6. Вініковецький С. Я., Воловик В. П. З історії культурного життя Поділля 1921–1925 років // С.Я. Вініковецький, В.П. Воловик // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Історія. – 2001. – Вип. II. – С. 56 – 70.
7. Поділля в період відбудови народного господарства (1921 – 1925): Документи і матеріали. – Вінниця: Б.в., 1957. – 627 с.
8. Социалистическое строительство на Винничине. Документы и материалы.– Одесса: Маяк, 1987.– 270с.
9. Директивы ВКП(б) и постановления Советского правительства о народном образовании за 1917–1947 гг. – М. – Л.: Изд. АПН РСФСР, 1947. – Вып. II. – 304 с.
10. Куманёв В. А. Социализм и всенародная грамотность // В. Куманёв// – М.: Наука, 1967. – 327 с.
11. Крупская Н. К. Педагогические сочинения: в 10 т. //Н. К. Крупская// – М.: Изд. АПН, 1960. – Т. 9. – 838 с.
12. ДАВО. – Ф.П. – 31, оп. 1, спр. 81.
13. Червоне село, 1923. – 9 травня.
14. Вісти, 1921. – 2 квітня.
15. Думка, 1924. – № 2. – 3 січня.
16. Червоний край, 1926. – 16 вересня.
17. ДАВО. – Ф.Р. – 254, оп. 1, спр. 40.
18. ДАВО. – Ф.Р. – 254, оп. 1, спр. 670.
19. Поділля в період відбудови народного господарства (1921 – 1925): Документи і матеріали. – Вінниця: Б.в., 1957 – 627 с.
20. ДАВО. – Ф.П. – 1, оп. 1, спр. 341.
21. Ленін В. І. Нова економічна політика і завдання політосвіт. 17 жовтня 1921 р. //В. І. Ленін// ПЗТ. – Т. 44. – 384 с.
22. Червоне село, 1923. – 9 травня.
23. ДАВО. – Ф.Р. – 254, оп. 1, спр. 197.
24. Червоний край, 1925. – 2 травня.
25. ДАВО. – Ф.П. – 29, оп. 1, спр. 670.
26. ДАВО. – Ф.П. – 29, оп. 1, спр. 670.
27. Мовчан О. М. Ліквідація неписьменності (лікнеп), кампанії лікнепу в УСРР – УРСР // О.М. Мовчан //Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі/редкол. В. А. Смолій (голова) та ін.; НАН України; Інститут історії України. – К: Наукова думка, 2009. – 790 с.
28. ДАВО. – Ф.Р. – 254, оп. 1, спр. 670.
29. Поділля в роки відбудови народного господарства (1921 – 1925): Документи і матеріали. – Вінниця: Б.в., 1957. – 627 с.
30. Грищенко М. М. сорок років розвитку радянської школи в Українській РСР // М.М. Грищенко//Розвиток народної освіти і педагогічної науки в Українській РСР 1917 – 1957. – Наукові записки. – Т. IV. – Серія педагогічна. – К., 1957. – 184 с.
31. ДАВО. – Ф.П. – 29, оп. 1, спр. 267.
32. ДАВО. – Ф.Р. – 254, оп. 1, спр. 670.
33. Наулко В. И. Развитие межэтнических связей на Украине. – К: Наукова думка, 1975. – 276 с.

Stadnyk O. Activities of the Soviet structures on elimination of illiteracy among Podilsky peasantry in the years of new economic policy.

The article refers to published and unpublished sources to highlight the issues of illiteracy among the rural population of Podillya in the years of new economic policy. The author reconstructs the process of formation and development of schools for the illiterate, examines the questions of the organization of educational work, the progress and results of the campaign against illiteracy in Podillya.

Keywords: elimination of illiteracy, the society "Down with illiteracy!", education, school, cultural and educational activities.

Стадник Е. Мероприяття советских структур по ликвидации безграмотности среди подольского крестьянства в годы новой экономической политики.

В статье на основании изданных и неизданных источников освещены вопросы борьбы с неграмотностью среди сельского населения Подолья в годы новой экономической политики, реконструирован процесс становления и развития школ для безграмотных, рассмотрены вопросы организации учебной работы, ход и результаты проведения кампании по ликвидации безграмотности на Подолье.

Ключевые слова: ликвидация безграмотности, общество «Долой безграмотность!», образование, школа, культурно-образовательная деятельность.

УДК 94(477.44) «1933/1938»

П. В. Слотюк

ФАБРИКУВАННЯ ЗВИНУВАЧЕНЬ ЯК ЗАСІБ ВИКОРІНЕННЯ ВІЛЬНОДУМСТВА НА ПРИКЛАДІ БОРОТЬБИ З «ПОЛЬСЬКОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ ВІЙСЬКОВОЮ» ТА «УКРАЇНСЬКИМИ НАЦІОНАЛІСТАМИ» В ОКРЕМИХ РАЙОНАХ ВІННИЧЧИНИ В 1933-1938 РР.

У статті розкривається фабрикація радянськими репресивними органами справи щодо діяльності «Польської організації Військової» та «українських націоналістів» у період з 1933 по 1938 рік в окремих районах Вінницької області, причини і механізм нищення польських та українських активістів в умовах посилення репресій і придушення національного опору на теренах України після голодомору 1932-1933 рр.

Ключові слова: польська організація військова, українська націоналістична контрреволюційна організація, репресії, диверсійна діяльність, гібридна війна, петлюрівці, куркулі, класова боротьба, російський імперіалізм.

Давно забута справа «Польської Організації Військової» (ПОВ), про яку чимало написано як в Україні, так і в Польщі [1], була ініційована керівництвом СРСР та УСРР в 1933-1935рр. з метою боротьби з «польським національним елементом», який після проголошення політики «коренізації» увірував у можливість відродження польської мови, культури, традицій тощо. Результатом цих сподівань була поява в 20-х роках чималої кількості польських культурно-просвітницьких товариств, створене польське бюро ЦК КП(б)У, існував інститут польської пролетарської культури при ВУАН, Польський педагогічний інститут. Та це тривало недовго. В жовтні 1933р. розпочався кадровий трус серед тих поляків, котрі працювали на керівних посадах у колгоспах, сільрадах, райвиконкомах, а також клубах, школах, лікарнях тощо. В життя почала активно втілюватися політична установка щодо посилення класової боротьби, в якій наголошувалося на необхідності виявлення контрреволюційних та антирадянських елементів у середовищі не тільки українців, а й усіх національних меншин, особливо поляків. Їх звинувачували у підтримці контактів з-за кордоном, шпигуванні в інтересах польського генштабу, розбудові власної агентури. Вказувалося, що, просочуючись в партію та керівні посади в державі, вони прагнуть полонізувати значну частину українців через захоплення різноманітних культурно-освітніх інституцій, готуючи ґрунт до інтервенції Польщі й повалення диктатури пролетаріату в Україні. Наприкінці 1933 – початку 1934рр. було сфабриковано справу Вінницького центру ПОВ, за якою засудили 52 особи, в основному